

COLLOQUIA RUSSICA

Series I, vol. 7

RUS' AND THE WORLD OF THE NOMADS (THE SECOND HALF OF THE 9TH – 16TH C.)

Publication from the 7th
International Scientific Conference,
Plzeň, 23th–26th November, 2016

Editor
Vitaliy Nagirnyy

Krakow 2017

Editorial board:

Dariusz Dąbrowski (Bydgoszcz), Đura Hardi (Novi Sad),
Aleksy Martyniuk (Minsk), Adam Mesiarkin (Bratislava),
Vitaliy Nagirnyy (Krakow) – editor, Kinga Trzcińska (Krakow)
Pavel Vařeka (Plzeň), Myroslav Voloshchuk (Ivano-Frankivsk),
Barbara Żurek (Krakow) – editorial assistant

Advisers:

Aneta Gołębiowska-Tobiasz (Plzeň)
Borys Cheras (Kyiv)

Revision, translation and stenographic recording:

Magdalena Frączek, Marcin Klemenski, Andrea Königsmarková,
Halina Poslavska, Taťána Součková, Andriy Stasiuk

Desktop publishing:

Barbara Żurek

Cover design:

Barbara Żurek

On cover:

front page:

Miniature of *the Radziwiłł (Königsberg) Chronicle*

last page:

„Military confrontation of Rus' and the Polovtsian Steppe
(the second half of the 11th – beginning of the 12th century)”; by Stsiapan Tsemuschau

Editorial board might not share contributors views and their opinions

are not to be identified with Editorial board's outlook.

Copying and reprinting without written permission
from the Editorial board is forbidden

© Copyright by the Jagiellonian University
Krakow 2017

ISSN 2353–219X

Editorial board:

Zakład Historii Europy Wschodniej
Instytut Historii Uniwersytet Jagielloński
ul. Gołębia 13, p. 303, 31–007 Krakow

COLLOQUIA RUSSICA

Řada I, svazek 7

RUS A SVĚT KOČOVNÍKŮ (DRUHÁ POLOVINA IX. – XVI. ST.)

Materiály ze VII. Mezinárodní
vědecké konference,
Plzeň, 23.–26. listopadu 2016 r.

Vědecký redaktor
Vitaliy Nagirnyy

Krakov 2017

COLLOQUIA RUSSICA

Серия I, том 7

РУСЬ И МИР КОЧЕВНИКОВ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА IX – XVI ВВ.)

Материалы VII Международной
научной конференции,
Пльзень, 23–26 ноября 2016 г.

**Научный редактор
Виталий Нагирный**

Краков 2017

Contents

Preface	13
Předmluva	16
Предисловие	19
The list of the participants of the conference	23
The welcoming speech by the Head of the Department of Germanic and Slavic Studies, Mgr. Andrea Königsmarková, PhD. and the Dean of the Faculty of Philosophy and Arts University of West Bohemia, Doc. PhDr. Pavel Vařeka, PhD	27

CHAPTER I: STUDIES

Алексей Комар, <i>Между Русью и Хазарией: Днепровское Левобережье IX века в свете современной археологии</i>	31
Kathryn A. Haley-Halinski, <i>Paths of Belonging: Nomadic Identity and Ritual Place in the Rus' Funeral of Ibn Fadlan</i>	45
Дарья Глебова, <i>Загадка как нарративный прием в Повести временных лет: хазарская дань и византийский визит княгини Ольги</i>	55
Martin Bürger, <i>K otázce vzniku státu východních Slovanů a Volžských Bulharů</i>	63
Наталья Хамайко, <i>Кочевнические элементы в материальной культуре Руси X века (на примере погребений Шестовицкого могильника)</i>	71
Алевтина Плешивенко, <i>Русь и печенеги в свете археологических памятников Нижнего Поднепровья</i>	87
Алексей Мартынюк, <i>Народ ан-н.бариййа у ал-Идриси: прямое прочтение источника</i>	115
Степан Темушев, <i>География и динамика половецких набегов на Русь (вторая половина XI – начало XIII века)</i>	125

Каролина Гуревич, <i>Половецкие патронимы в древнейших русских летописях: генеалогия половецкого рода, взаимодействующего с Русью, и „долголетие” половецких князей</i>	141
Nataliia Rudyka, <i>Rus' influence on Cumans' jewellery (on example of earrings)</i> .	153
Радослав Ливох, <i>Позднекочевнический могильник в Росаве. Новая интерпретация. Каталог артефактов (выбор)</i>	163
Анета Голембовская-Тобиаш, <i>Позднекочевнический могильник в Росаве. Новая интерпретация. Сравнительный анализ</i>	179
Александр Парахин, <i>Русско-половецкие отношения начала XIII века в представлении восточного автора (половцы и русские в рассказе Ибн-ал-Биби)</i>	203
Marek Druga, <i>Kitáni na hraniciach kultúr: k otázke ich postavenia a vnímania počas mongolského vpádu v Uhorsku a na Rusi</i>	211
Моника Каминьская, <i>Массовые захоронения времён монгольского нашествия в Центрально-Восточной Европе</i>	221
Андрей Стасюк, <i>Монгольское нашествие на Русь 1240–1241 гг. и францисканские мученики на страницах Annales Minorum Люка Ваддингга</i> ...	233
Дюра Гарди, <i>Матримониальная политика венгерского короля Белы IV как ответ на монгольскую опасность</i>	239
Pavel Smrž, <i>Mongolové a rusko-livonské obchodní vztahy ve 13. století</i>	249
Роман Хаутала, <i>Русские летописи о религиозной политике хана Узбека (1313–1341) и его отношениях с княжествами Северо-Восточной Руси</i>	259
Sven Jaros, <i>Between the East and West. Crown Ruthenia between the Golden Horde and the rising power of the Polish Kingdom</i>	281
Андрей Федорук, <i>Начало „великой пороховой революции” в землях Руси и Золотой Орды</i>	291
Мария Лавренченко, <i>Побратимство в средневековой Руси: влияние традиций и их восприятие</i>	313
Анатолий Кузь, <i>Русские и татарские рабы в Крыму: из истории генуэзской работорговли XIV–XV веков</i>	325
Оксана Господаренко, <i>Илличе – генуэзский замок в низовьях Днепра: к проблеме италийско-ордынской торговли в XIV–XV веках</i>	339
Светлана Валиудина, <i>Русские в татарском городе XV века и ноги у его стен: проблема межкультурного взаимодействия по материалам раскопок города Торцево</i>	351
Владислав Гулевич, <i>Несколько наблюдений относительно проблемы „пожалования” русских земель Казимиру IV в ярлыках крымских ханов Хаджи Гирея 1461 г. и Менгли Гирея 1472 г.</i>	369

Константин Святнюк, <i>Литовско-польские упоминки Крымскому ханству в 1500–1540 гг.: к проблеме изучения механизма выплат</i>	379
Родион Попель, <i>Киевская земля Великого княжества Литовского и татарские ханства: формы взаимодействий от XIV века до второй половины XVI века</i>	385
Борис Черкас, <i>Крымско-османская осада Черкасс в марте 1532 года</i>	397
Lukáš Rybár, <i>Astrachán a její úloha v rusko-ázijskom obchode do roku 1556</i>	405
Рустам Бегеулов, <i>Северокавказские тюрки во взаимоотношениях с Московским государством в XVI веке</i>	413
Norbert Mika, <i>Tatarská otázka v politických misích císařských kurýrů a poslá k moskevskému dvoru v letech 1587–1589</i>	423
Tatána Součková, <i>Vliv mýtu o tatarském původu na dobový obraz Borise Godunova</i>	439

CHAPTER II: DEBATES

Debata I. <i>Enemy, mercenary, ally?: Rus' and the Polovtsians in the light of the chronicles and archeology</i>	451
Debata II. <i>The image of the Mongols and Tatars in the Rus' chronicles of the 13th–15th centuries</i>	461

CHAPTER III: LITERATURE REVIEW

Jarosław Dudek, <i>Chazarowie. Polityka, kultura religia. VII–XI w.</i> , Warszawa: PWN, 2016, 504 s. – Michał Beczek	473
Aleksander Paroń, <i>Pieczynowie. Koczownicy w krajobrazie politycznym i kulturowym średniowiecznej Europy</i> , Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 2015, 520 s. [Олександр Паронь, <i>Печеніги. Кочівники на політичному і культурному фоні середньовічної Європи</i> , Wrocław: Інститут археології і етнології Польської Академії Наук, 2015, 520 с.] – Віталій Нагірний	474
Федор Успенский, Анна Литвина, <i>Русские имена половцев. Междинастические контакты сквозь призму антропонимики</i> , отв. ред. Ю. В. Каргалицкий, Москва: Полимеда, 2013, 280 с. [Федір Успенський, Анна Літвіна, <i>Руські імена половців. Міждинастичні контакти через призму антропоніміки</i> , відп. ред. Ю. В. Каргицький, Москва: Полеміада, 2013, 280 с.] – Віталій Нагірний	475

- Степан Темушев, *Налого и дань в Древней Руси*, Минск: Белорусский государственный университет, 2015, 278 с., [Stiepan Temuszew, *Podatki i dani-na w średniowiecznej Rusi*, Mińsk: Białoruski Państwowy Uniwersytet, 2015, 278 s.] – Arkadiusz Siwko 476
- Богдан Томенчук, *Галич і Мала Галицька земля XII–XIII ст.: Історична топографія городищ*, Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016, 596 с. [Bogdan Tomenczuk, *Halicz i Mała ziemia halicka XII–XIII w. Topografia historyczna grodzisk*, Iwano-Frankiwnsk: Symfonia forte, 2016, 596 s.] – Vitaliy Nagirnyy 478
- Dariusz Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.*, Kraków: Avalon, 2016, 412 s. [Даріуш Домбровський, *Король Русі Данило Романович. Про руську князівську родину, суспільство та культуру в XIII ст.*, Краків: Авалон, 2016, 412 с.] – Мирослав Волощук 479
- Роман Хаутала, *От „Давида, царя Индий” до „ненавистного плембса Сатаны”. Антология ранних латинских сведений о татаро-монголах*, Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015, 496 с. (Серия: Язма Мирас. Письменное Наследие. Textual Heritage, вып. 2) [Roman Hautala, *Od „Dawida, cesarza Indii” do „nienawisnego plebsu szatana”. Antologia wczesnych łacińskich wiadomości o Tataro-Mongolach*, Kazań: Instytut Historii im. Sz. Mardżani AN RT, 2015, 496 s. (Seria: *Jazma Miras. Piśmiennicze dziedzictwo. Textual Heritage*, t. 2)] – Norbert Mika 482
- Александар Узелац, *Под сенком пса: Татари и јужнословенске земље у другој половини XIII века*, Београд: Утопија, 2015, 324 с. [Aleksandar Uzelac, *W cieniu psa. Tatarzy i ziemie południowosłowiańskie w drugiej połowie XIII wieku*, Belgrad: Utopia, 2015, 324 s.] – Norbert Mika 485
- Владимир Рудаков, *Монголо-татары глазами древнерусских книжников середины XIII–XV вв.*, Москва: Квадрига, 2014, 272 с. [Władimir Rudakow, *Mongolo-Tatarzy oczami staroruskich pisarzy połowy XIII–XV wieku*, Moskwa: Kwadryga, 2014, 272 s.] – Marcin Klemenski 490
- Борис Черкас, *Західні володіння Улусу Джучи: політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста (XIII–XV ст.)*, Київ: Інститут історії України НАН України, 2014, 386 с. [Boris Черкас, *Западные владения Улуса Джучи: политическая история, территориально-административное устройство, экономика, города (XIII–XV ст.)*, Киев: Інститут історії України НАН України, 2014, 386 с.] – Мирослав Волощук 491
- Русь „після Русі”. Між короною і булавою. Українські землі від королівства Русі до війська запорозького*, авт. кол. В. М. Горобець, М. М. Волощук, А. Г. Плахонін, Б. В. Черкас, К. Б. Галушко, Харків 2016, 352 с. – Юрій Довган 493

<i>Bitwa pod Orszą</i> , red. M. Nagielski, Warszawa: Neriton, 2016, 242 s. – Kamil Kaczor	495
Анвар Аксанов, <i>Казанское ханство и Московская Русь: межгосударственные отношения в контексте герменевтического исследования</i> , Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2016, 288 с. – Рустам Бегеулов	496
Юрый Бохан, Сцяпан Цемушаў, <i>Гісторыя Беларусі са старажытных часоў да канца XV ст.</i> , Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2016, 168 с. [Jurij Bohan, Stiepan Temuszew, <i>Historia Białorusi od czasów najdawniejszych do końca XV w.</i> , Mińsk: Centrum Wydawnicze BPU, 2016, 168 s.] – Arkadiusz Siwko	498
Lukáš Rybár, <i>Širván a jeho postavenie v európskom obchode (16.–17. storočie)</i> , Bratislava: Katedra všeobecných dejín, 2014, 132 s. (Seria: <i>Acta historica Posoniensia</i> , vol. 26) [Лукаш Рибар, <i>Ширван и его статус в европейской торговле (XVI–XVII века)</i> , Братислава: Кафедра всемирной истории, 2014, 132 с. (Серия: <i>Acta historica Posoniensia</i> , т. 26)] – Адам Месяркин	499
<i>Studia Historica Europae Orientalis: Исследования по истории Восточной Европы</i> , вып. 9, ред. А. В. Мартынюк и Г. Я. Голенченко, Минск: Издательство РИВШ, 2016, 252 с. [<i>Studia Historica Europae Orientalis: Studia nad dziejami Europy Wschodniej</i> , red. A. W. Martyniuk i G. Ja. Golenchenko, Mińsk: Wydawnictwo RIWSH, 2016, 252 s.] – Marcin Klemenski	502
<i>Галич: Збірник наукових праць</i> , вип. 1, ред. М. Волощук, Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2016, 208 с. [<i>Halič: Zbornik odborných prác</i> , т. 1, red. M. Vološčuk, Ivano-Frankivsk: Lileya-NV, 2016, 208 s.] – Viktor Adamovič	504
<i>Societas Historicorum</i> , nr 64: <i>Wydanie specjalne Colloquia Russica</i> , Kraków 2015, 46 s.; <i>Societas Historicorum</i> , nr 69: <i>Wydanie specjalne Colloquia Russica</i> , Kraków 2016, 56 s. – Магдалена Фрончек	506
Information about authores	509

Dariusz Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.*, Kraków: Avalon, 2016, 412 s. [Даріуш Домбровський, *Король Русі Данило Романович. Про руську князівську родину, суспільство та культуру в XIII ст.*, Краків: Авалон, 2016, 412 с.]

Результатом кількालітньої наполегливої дослідницької роботи професора з м. Торунь Даріуша Домбровського стала поява другого тому комплексного біографічного нариса, присвяченого першому королю Русі Данилові Романовичу. У цьому виданні історик вирішив оминати політичні сюжети з життя володаря, відображені в першій частині серії, натомість зосередитися на окресленні родинного середовища, впливу оточення „близьких”, „чужих”, вихованні, релігійності, фізичного стану руського князя. Попри популярність особи Данила Романовича в наукових колах від XIX століття, частину питань Д. Домбровський розглянув уперше.

Монографія автора складається з трьох частин. У першій з них під назвою *Вступ* (с. 9–18) вчений характеризував структуру книги, пояснив у чому унікальність *Галицько-Волинської хроніки*, як базового в даному випадку джерела, відзначив, що з різних причин до твору не потрапили окремі важливі сюжети: двір володаря, культурне середовище і місця проживання князя, внутрішні поділи держави Романовичів, функціонування органів управління (дружина, урядники, віче тощо), механізми здійснення політики, армія, війна, церковна організація держави Романовичів, фундаційна та господарська діяльність князя тощо.

Друга частина монографії під назвою *Данило і суспільство* складається з шести підрозділів. У першому з них – *Вступні уваги* вчений пояснив Читачеві важливість вивчення еліт, що оточували того чи іншого володаря, впливали на нього і специфічність їхньої індивідуалізації на прикладі *Галицько-Волинської хроніки*. В другому підрозділі *Перше коло: родина* (с. 28–203) науковець змалював родинну належність Данила Романовича „за мечем” і „кужелем” не тільки в середовищі Рюриковичів, а й на тлі зв’язків із сусідніми близькими і дещо віддаленими в географічному сенсі династіями – П’ястами (с. 31), Арпадами (с. 33), володарями скандинавського світу, німецьких земель (с. 34–35) тощо. Особлива роль у цій частині книги відведена особі батька – князя Романа Мстиславовича та матері – представниці, за словами історика, „візантійсько-балканських політично-культурних кіл” (с. 58).

Підкреслюючи, що Данило Романович був не першою дитиною свого батька (с. 70–71), Д. Домбровський наводить розлогий огляд (с. 71–84) проблеми кількості дітей, народжених у попередньому шлюбі Романа Мстиславовича. Час приходу на світ молодого князя вчений, слідом за російським колегою

Олександром Майоровим, схильний датувати *terminus ante quem* 11 грудня 1201 р. (с. 92–93). Поза всяким сумнівом Данило був старшим братом Василька – останнього з народжених від Романа Мстиславовича дітей. Кількість заручин і шлюбів князя Данила Д. Домбровський справедливо вивів зі знаменитого наміру короля Андрія II видати за старшого Романовича свою доньку Марію (с. 109–111). Втім законних шлюбів князя історик навів лише два – з донькою князя Мстислава Мстиславовича Анною (с. 115–132) та не відомою за іменем донькою литовського князя Довспрунка, брата Міндовга (с. 134–137). Абсолютна більшість дітей народилися від першого шлюбу (щонайменше 10 осіб), хоча значна частина з них, мабуть, померла ще у віці немовлят. Порівняно з іншими руськими володарями XI–XIII ст. – це одні з найбільших показників (с. 212–213). Дорослі ж сини активно долучалися як до військових, так і дипломатичних справ батька.

Серед родичів Данила Романовича, пам'ять про яких тривалий час зберігалася при дворі князів, автор назвав угорських королів Андрія II та Белу IV (с. 173–175), цілий ряд малопольських, мазовецьких, сілезьких П'ястів (с. 176, 178, 182), німецьких маркграфів Шварцбург-Бланкенбург (с. 177), волинських володарів (с. 185–186, 189) та інших. Дуже тісний „родинний світ”, створений до певної міри старшим Романовичем, продовжував активно функціонувати й після його смерті, що добре видно наприкінці XIII століття при поминанні та вшануванні душ померлих князів цієї родини. На думку вченого, відбулася своєрідна сакралізація пам'яті про предків.

Наступна частина праці названа *Данило як особистість* (с. 204–291). У ній відтворено особисті риси князя, стан його здоров'я, виховання, ерудицію, релігійні почуття тощо. Постійна участь князя у війнах, походах сформувала його міцним та позбавленим будь-яких фізичних вад, як зауважив сучасник Данила Романовича. Його ім'я вперше появилось в середовищі Рюриковичів, що було впливом матері грецького походження. Цим впливом пояснюється і поява інших грецьких імен дітей короля Русі – Іраклій та Лев. Виховання та процес становлення Данила мав проходити під пильним контролем і впливом найвірнішої знаті, часто – іноземного походження. Автор справедливо підкреслив виразний вплив на молодого князя угорського двору із його етнічною різноманітністю та поліконфесійністю (с. 236–249). Історик наголосив на ознайомленні князя не тільки з біблійними текстами, а й деякими пам'ятками античної літератури, що у вигляді парафраз потрапили в сюжет *Галицько-Волинської хроніки*.

Володіння князем Данилом кількома мовами неодноразово читається „між рядками” й прямим текстом під час перемовин з різними іноземцями. Так, він мусів послуговуватися угорською, адже виростав при дворі Арпадів (с. 260), з мазовецьким князем Конрадом спілкувався польською, так само як і з іншими П'ястами влітку 1253 р. під час походу під Опаву (с. 259). Таких випадків чимало. Як відмічає Д. Домбровський, Данило Романович був грамотним і володів письмом,

але вчений не схильний вважати короля Русі особливо релігійною людиною (с. 279–291).

У підрозділі *Еліти* (с. 292–327) історик змоделивав картину впливу на Данила Романовича представників світської і церковної знаті, серед іншого – боярства Галицької й Волинської земель, митрополита Кирила, єпископів тощо. Натомість у частині *Коло третє: люди, з якими ситуативно контактував Данило* (с. 328–346) відображено цілу групу осіб різного походження (від римських пап до представників нижчих верств населення), часто не занотованих поіменно, котрі, втім знали про руського володаря, листувалися з ним, мали приватні зустрічі або ж стикалися на полі бою. Перелік таких – значний, а тому тематично не випадково завершився заключною частиною другого розділу *Підсумки (оточення і вороги)* (с. 347–348).

Останній, третій розділ *Смерть Данила* (с. 349–358) пропонує Читачеві доволі чітку, за висновками автора, дату смерті короля Русі – весна 1264 р. (с. 355). Розлогий список джерел і літератури, вказівник імен та чорно-білі ілюстрації в тексті книги додатково підкреслюють „щастя Данила Романовича”¹, пам’ять про якого за останні роки ушанували черговим виданням спеціальної монографії, сподіваємося – не останньої.

Мирослав Волощук

¹ В. Александрович, „Щастя” короля Данила Романовича. *Dąbrowski Dariusz. Daniel Romanowicz król Rus (ok. 1205–1264). Biografia polityczna (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. – T. 1).* – Kraków: Avalon, 2012. – 538 s., „Княжа доба”, 9, 2015, с. 311–353.